

Mónica MORENO SECO, *La quiebra de la unidad, Nacional-catolicismo y Vaticano II en la diócesis de Orihuela-Alicante, 1939-1975*, Alacant, 1999, Institut «J. Gil-Albert».

El prologuista ens anuncia, a la manera comptiana, la fi de l'era teològica en els estudis sobre l'Església i l'entrada, de la mà d'aquesta investigació rigorosa i innovadora, en l'era científica. Potser exagera una mica, però té tota la raó quan afirma que estem davant un llibre d'obligada lectura, un d'aquells llibres que els estudiosos han de llegir per obligació, més que per devoció, per estar al dia de les noves aportacions en la seua disciplina. Em referesc a magnífics treballs d'història local, imprescindibles per completar els buits de les grans síntesis, exhaustius en la documentació, minuciosos en la descripció, sobris en l'anàlisi. Totes aquestes virtuts, i alguna més, adornen el realitzat per Mónica Moreno el nom de la qual, dit siga de pas, a penes es veu en l'atractiva portada dissenyada per a la col·lecció de Textos Universitaris de la institució «J. Gil-Albert».

El llibre tracta, amb competència i un cert to anglosaxó de crítica continguda, l'actuació de l'Església durant el franquisme a la diòcesi d'Oriola. Està dividit en dues parts separades per un esdeveniment determinant, el Concili Vaticà II, que inicià les seues tasques el 1962 i va marcar profundament la vida de l'Església. Però es té molt present que aquest canvi coincideix en el temps amb el que es va produir a la societat espanyola, a partir dels plans de desenvolupament, i s'hi interrelaciona intel·ligentment la dinàmica interna de l'Església amb la de la societat. La hipòtesi de la investigació és que durant el primer període l'Església va intentar recristianitzar la societat, incrustant-la a la força al motle de les seues concepcions i de la seua moral, i que per a aconseguir-lo es va recolzar en el Règim servint-li, a canvi, de caució legitimadora. Per a comprovar la validesa d'aquest supòsit l'autora realitza, amb exemplar objectivitat i sense forçar en cap moment els fets, un recorregut maratonian per la Civitas Dei edificada a la diòcesi d'Oriola. S'introdueix en les instàncies del poder eclesial (arquebisbat, cúria) analitza les formes de transmissió ideològica (parròquies, predicació) i d'implantació en la societat (educació, beneficència) desmulla la madeixa de xarxes associatives (organitzacions d'Acció Catòlica, d'Antics Alumnes) i en valora encertadament en cada cas el funcionament, i els resultats, asfixiants per a la societat que va haver de suportar-los i decebedors per als ambiciosos fins recristianitzadors que pretenia. L'altra cara del temps de silenci va ser aquest univers de sermons i coaccions que, sense deixar cap esclatxa, se'ns mostra. El periple és tan complet que bé pot dir-se que qui no apareix en la foto de Mónica Moreno és que no existia ni a Oriola ni a Alacant.

La contrapartida d'aquest esgotador esforç notarial és que les persones i els fets perden relleu i significat. Al cap d'unes quantes planes el lector té la impressió que el que passa a Oriola podria afirmar-se igualment d'altres llocs. La descripció de les tasques parroquials, de les obres de caritat o de les activitats de l'Acció Catòlica respon a estereotips previsibles i generalitzables sense traços que les individualitzen. El mateix bisbe Barrachina, personatge prou singular, sembla intercanviable amb d'altres il·lustres monsenyors, encara que cal lloar l'elegància de l'autora, perceptible en tot el llibre, que li porta a defugir la fàcil caricatura. És cert, a més a més, que la disciplina metodològica, necessària per a exposar tan vasta matèria, l'obliga a no aturar-se en cada cas més del necessari, però pense que el llibre hauria guanyat focalitzant l'objectiu en alguns punts i aplicant-hi una anàlisi sociològica o cultural més detallada. Per exemple, la qüestió dels equips de govern i de les xarxes d'influència, tema capital en una institució on les relacions jeràrquiques i les personals s'entrecreuen, podria aprofundir-se un poc més amb les aportacions de la sociologia dels grups de pressió. La preferència pel pla general fa que apareguen tots, amb nom i cognoms, però que siga difícil distingir els seus rostres (confesse que, fins ben entrada la segona part, confonia dos senyors molt influents anomenats Riquelme que, segons sembla, tenien ideologies oposades). Tanmateix, per seguir amb aquest exemple, l'equip de la revista *Diálogo*, citat puntualment, dona la impressió d'haver exercit un magisteri alternatiu al del bisbe que caldria verificar amb una anàlisi de l'evolució del seu pensament, dels seus contactes i sectors d'influència. Quelcom de semblant podria dir-se de l'acurada descripció de l'estructura i activitats de l'Acció Catòlica en la que, per als que no tenim la sort de ser alacantins, la llista dels seus dirigents, amb el simple afegit de *pertenecientes a las clases altas*, resulta irrellevant. En una ciutat, encara sense centres universitaris, seria interessant conèixer la repercussió de les seues conferències i cercles de formació, *numerosos y dirigidos por personas muy conocidas en la ciudad*. Va existir alguna personalitat que marcara la diferència i es convertira en referent cultural d'alguns grups a la manera, per exemple, del cercle de Jaume Bofill, a Barcelona? Així mateix la

connivència amb el poder polític, descrita d'una forma genèrica (presència de les autoritats en actes religiosos, benediccions, capellanies) hauria merescut una atenció particularitzada, comptant amb alcaldes i governadors (Agatàngelo Soler, Paternina) que feien ostentació de la seua condició de catòlics.

A la segona part aquestes possibilitats estan més desenvolupades i el llibre, sense perdre rigor, guanya en dinamisme. La hipòtesi, per a aquest període, és que el Concili va produir un canvi de paradigma en la comprensió que l'Església tenia de si mateixa i de les seues relacions amb la societat. La dessacralització de la missió del sacerdot, la participació dels seglars (especialment de les dones, a les quals es fa justícia dedicant-los l'atenció que mereixen) el compromís temporal, el respecte a la llibertat de consciència, entre altres novetats, havien de provocar necessàriament una crisi d'identitat i fortes tensions internes. D'altra banda, la societat espanyola entrava, com a conseqüència del desenvolupament econòmic, en un irreversible procés de secularització i de distanciament de l'Església, confirmant el fracàs del projecte de recristianització i la necessitat de cercar nous camins. Com a la primera part, es dissenya un marc interpretatiu en el qual l'Església apareix lligada a la societat, abans com a dominadora, ara arrossegada pels canvis, l'exposició segueix el mateix ordre i ens porta de nou per les diferents instàncies eclesials però, a diferència de la primera part, centra l'atenció en alguns punts essencials. És molt interessant l'anàlisi del compliment del precepte dominical amb uns índexs en accelerat declivi que evidencien la debilitat de la *societas christiana* una vegada van desapareixent els controls socials que la sustentaven. I resulta apassionant l'apartat dedicat a les tensions intraeclesials protagonitzades pels resistents al canvi i els renovadors. Assistim, podríem dir que en directe per la qualitat de la documentació aportada, a un enfrontament dramàtic entre un bisbe, tancat en si mateix (que prohibeix fins i tot que es passe l'enquesta al clero de la conferència episcopal) i un grup de sacerdots, ampli, representatiu i plural, que es va radicalitzant o desencantant davant el mur d'incomprensió amb que entropessa. La dada dels capellans que van demanar la secularització (uns 60 sobre un total de 289) mostra l'amplitud del sisme.

Un altre apartat està dedicat a l'actuació de les organitzacions d'Església implantades en els medis obrers i populars, en concret, la HOAC i la JOC. Amb abundant informació, reforçada amb testimonis personals, s'analiza l'important paper jugat per aquestes organitzacions en la lluita contra la dictadura i en la conscienciació i organització del moviment obrer. Són unes pàgines molt interessants i, com tot el llibre, ben documentades però que, al meu juí, podien haver-se detallat un poc més per a distingir el que va ser vertaderament important i propi del cas oriolà. Sembla que el pes de la HOAC en la reorganització del moviment obrer va ser molt més gran a Ibi o a Callosa de Segura, per les peculiaritats d'aquests pobles, que a València, Manises o Cornellà on les organitzacions obreres d'oposició recorrien al suport logístic de l'Església però tenien suficients recursos organitzatius per a funcionar pel seu compte. A un poble aïllat i xicotet, com Ibi, que depenia totalment de dues grans fàbriques, Payà i Rico, amb un sistema paternalista i protector molt ampli (economat, escoles, habitatges...) que bloquejava la protesta obrera, amb uns empresaris poderosos políticament (un Payà va ser president de la Diputació i un altre alcalde del poble) i amb una Església que els beneïa i posava com a model, el que de sobte un rector arremetera públicament contra ells va haver de ser una autèntica bomba. Escoltar el rector denunciant els abusos laborals i veure el cap del clan Payà alçant-se i acusant-lo de comunista fou entès per tots com una declaració de guerra. És indubtable que, arran d'aquests esdeveniments, hi va haver un abans i un després no només a l'Església, sinó en la història de la lluita de classes en una important localitat industrial de la província. Fets d'aquest calibre

convindria ressaltar-los sobre altres de menor transcendència que, en algunes ocasions, no van més enllà d'una declaració d'intencions o de valoracions subjectives dels militants. Un es pregunta fins a quin punt, en el cas de la diòcesi d'Oriola, l'hipersensible anticomunisme de la HOAC va influir, o no, en les seues relacions amb CC. OO. o en quin grau es va complir el propòsit de participar en les eleccions sindicals (a València, amb tota certesa, en 1970 no eren més de cinc eis enllaços i jurats pertanyents a la HOAC, la qual cosa s'explica per la composició social dels seus grups, on els obrers industrials eren un percentatge mínim).

El llibre acaba amb una coda o *estrambote* una mica sorprenent. Segons l'autora la influència de l'Església es fa present, encara avui, en la vigència de valors com la *ausència de crítica, el individualismo y la aceptación de las desigualdades sociales*. Em sembla una afirmació molt aventurada. La ideologia de l'individualisme competitiu i del darwinisme social, dominant a tot arreu, forjada en els medis del poder econòmic i transmesa des de prestigioses universitats, no té res a veure amb l'Església ni amb els valors catòlics (en últim extrem amb la tradició protestant i anglosaxona). En sentit oposat confirmaria les tesis exposades convincentment al llibre: que l'Església després d'haver intentat sense èxit recristianitzar la societat, va ser arrossegada pel procés de secularització i es va veure obligada a competir en peu d'igualtat amb d'altres concepcions del món. La seua capacitat per a influir en la configuració de la ideologia dominant es troba, en l'actualitat, prou minvada. En qualsevol cas, el que ha ocorregut després de 1975 queda fora dels límits cronològics de l'estudi i podem discutir-ho en una altra ocasió. L'extensió dels meus comentaris indica l'interès i l'atenció amb què he llegit el llibre i el desig que no passe desapercbut (destí, per desgràcia, prou freqüent dels editats per institucions autonòmiques o universitàries). Per a arrodonir la recomanació d'alguns llibres s'acostuma a dir que es llegeixen com una apassionant novel·la, Certament no és aquest el cas. Si calguera establir una comparació literària jo diria que recorda la cèlebre novel·la de Péric, *La vie, mode d'emploi*, on els personatges i la trama argumental desapareixen per a deixar pas a la descripció de les coses. Mónica Moreno ens mostra un *mode d'emploi* de la història, objectivista, documentat, exhaustiu, encara que els esdeveniments perden singularitat i relleu. És l'opció metodològica més apropiada per a traçar el mapa d'un territori inexplorat, *the best one way* que dirien els tayloristes, i seria poc raonable demanar-li una altra cosa. Sol ocórrer que el llibre virtual que els crítics ens inventem, tallant i empegant al nostre gust, resulta molt pitjor que el llibre real quan aquest és sòlid i coherent. Vull dir amb açò que les meues observacions no pretenen esmenar-li la plana sinó estimular l'autora per a futurs treballs.

RAMIR REIG
Universitat de València